

ВОЈНО ДЕЛО

ОПШТЕВОЈНИ ТЕОРИСКИ ЧАСОПИС

БРОЈ 2

ФЕБРУАР 1955

ГОДИНА VII

Пуковник **ВЕЉКО КАДИЈЕВИЋ** и
потпуковник **БОШКО РАНИТОВИЋ**

ПОЈАМ И ЕЛЕМЕНТИ НАДМОЋНОСТИ

У нашим војним часописима и страном војној литератури сусрећемо се са неколико различитих схватања појма надмоћности (нарочито у погледу њених основних елемената), као и са теоријама које, категоришући елементе надмоћности третирају њене разне видове (апсолутна, релативна и општа надмоћност). Пошто је за расветљавање проблема надмоћности неопходно раширити неколико основних појмова, то ћемо у току даљег излагања изнети своје мишљење: 1) о појму надмоћности и теоријама о њој; 2) о елементима надмоћности и 3) о повезаности елемената надмоћности са неким од осталих услова победе.

I

Појам надмоћности и теорије о њој

У овом делу најпре ћемо размотрити шта је надмоћност, које основне елементе садржи и у чему је значај прецизирања тога појма, а затим какве врсте надмоћности могу постојати.

Појам надмоћности не треба посматрати апстрактно, нити сувише уопштено, јер ако бисмо га тако схватили, онда бисмо у тај појам могли да укључимо ствари које само стоје у вези са неким елементима надмоћности, или помоћу којих се неки елементи надмоћности реализују или путем којих се обезбеђује релативна надмоћност. На тај би начин, наоко, фунгирао као елеменат надмоћности и оно што то уствари није. Истина, сви елементи који утичу на исход једнога боја или битке у већој или мањој мери утичу један на другога, међусобно се преплићу и повезују тако да их је често тешко, а некад и немогуће са потпуном сигурношћу сврстати у ову или ону категорију. Отуда и постоје на Западу (нарочито у Француској армији) разне теорије по којима се у категорију надмоћности стављају

и они елементи помоћу којих се може постићи надмоћност (на пример, изненађење), или путем којих се она може реализовати (на пример, маневар). Доследно таквој теорији под појам надмоћности могли би свести и све оне елементе који су у једној одређеној ситуацији повољно утицали на исход судара. То би практично значило да би појам надмоћности у најширем смислу обухватао читав низ елемената почевши од економике једне земље и њеног друштвено-економског уређења, па преко ратне доктрине, ратних и почетних операциских планова, организационе структуре армије и њеног морално-политичког стања, до низа тактичких елемената који су потребни за успех у борби. Међутим, очигледно је да би ово било погрешно.

Познато је да је један од првих задатака теорије ратне вештине да, класифицирајући појмове, што тачније омогући њихово темељно изучавање у циљу стварања потребних закључака за практичан рад. Већ је раније речено да се при класификацији појма надмоћности наилази на тешкоће, чак и под претпоставком да се овом питању приђе методолошки сасвим правилно, тј. конкретно, а не апстрактно или уопштено. Те тешкоће су у томе што су у једном ратном судару тесно повезани елементи надмоћности са осталим условима потребним за успех. Међутим, кад ми класифицирамо један појам, онда нас за моменат не интересује његова повезаност са осталим стварима, већ његове битне карактеристике, оно што га битно разликује од других појмова и чини засебним квалитетом у односу на друге елементе са којима је он повезан. То би било материјалистичко-дијалектички метод прилажења класификацији појмова уопште, па и у теорији ратне вештине посебно.

Тако прилазећи овом проблему могли бисмо рећи да су елементи надмоћности такве величине којима располажу оба противника у свим ситуацијама, у овој или оној вредности, односно количини, и на основу којих се може констатовати који је од два противника надмоћнији, без обзира да ли пред њима непосредно стоји судар или не. Неки од тих елемената могу постојати и од раније, као на пример: квалитет војске и наоружања, а неки се могу створити непосредно пред судар или у току самог судара, на пример: бројна надмоћност. Појам надмоћности би, дакле, обухватио оне елементе које једна армија или одређена јединица има, а који се реализују тек на бојном пољу кроз маневар, садејство, темпо продирања итд., не искључујући могућност њиховог мењања у току динамике боја (мењање броја, морала итд.). *Дакле, појам надмоћности је конкретно везан за снаге и средства, њихов број и квалитет.*

Овако схваћена надмоћност претставља један од услова успеха, а никако једини, нити увек најважнији услов. Истина, ратна пракса је показала да је надмоћност један од основних услова победе и уколико је она већа, утолико инфериорнија¹⁾ страна има мање изгледа

¹⁾ Под овим изразом овде и у току даљег излагања не треба подразумевати општу инфериорност у свим условима потребним за успех, него само у односу на категорију елемената надмоћности.

на успех. Но, ратна пракса нам је дала и много примера у којима су и надмоћније снаге биле поражене, што значи да располагање надмоћнијим снагама и средствима још увек не обезбеђује победу. Са тим нарочито рачуна инфериорнији противник који зато тражи могућност победе на другој страни. Он настоји да што боље обезбеди друге услове победе (изненађење, маневар, коришћење земљишта, садејство, целисходну организацију одбране или темељну припрему напада, итд.) и користећи грешке противника паралише његову надмоћност. И ако укупна вредност свих осталих услова потребних за победу код инфериорне стране превазилази укупну вредност одговарајућих услова код противника (укључујући ту и степен његове надмоћности), онда ће победа бити на страни првога.

Кад се појам надмоћности схвати овако, сасвим одређено, онда неће бити тешко одредити ни основне елементе из којих се тај појам састоји. Они би били следећи: 1) бројна и техничка јачина; 2) морална снага и 3) извезбаност, искуство, способност и издржљивост. Анализа сваког од ових елемената посебно јасније ће оцртати тачност оваквог закључка.

Прецизирање појма надмоћности значајно је из више разлога. Пре свега, оно је корисно за теорију, јер се његовим издвајањем из општих услова победе (разуме се, не метафизичким одвајањем од њих) омогућује његово детаљније изучавање а тиме и одређивање његовог правог места у склопу осталих услова победе. Даље, то је корисно и за ратну праксу, јер јасно указује команданту да није обезбеди победу ако располаже само надмоћнијим снагама, нити је пак неминовно изложен поразу ако располаже инфериорнијим снагама.

Какве врсте надмоћности могу постојати? У нашој и страниј војној литератури сусрећемо се са терминима апсолутна, релативна и општа надмоћност. При томе се апсолутна и релативна надмоћност везују најчешће за елеменат бројне надмоћности, док појам опште надмоћности није довољно прецизан, нарочито у питању елемената које она обухвата. За овакво категорисање релативне и апсолутне надмоћности вероватно су послужила дела неких војних класика (на пример Клаузевица) који су, у својим теоријама полазили од претпоставке једнаког или сличног наоружања, организације и извезбаности војске оба противника, те је још остала могућност везивања надмоћности за питања броја и морала. Сматрамо да постојање ова три термина са садржајем какав им се даје нема никакве сврхе из ових разлога:

1) Нема оправданог разлога да се појам релативне и апсолутне надмоћности ограничава само на елеменат броја, јер је познато да број није једини елеменат надмоћности, нити је (у једном одређеном степену) довољан за победу. Осим тога, врло ретко или скоро никада се не среће случај да се две противничке стране потпуно подударују у свим елементима надмоћности, осим у питању броја.

2) Ако се под општом надмоћношћу подразумева да једна страна располаже већом вредношћу општег збира свих елемената надмоћности (при чему у појединим њеним елементима чак може бити и

инфериорна) и да се та општа надмоћност може степеновати до неколико пута, онда није јасно какав садржај остаје за појам апсолутне надмоћности. Ова последња је везана за појам броја вероватно због тога што она претставља такав степен бројне надмоћности код кога победу не може онемогућити нити недостатак других елемената надмоћности, нити пак недостатак предности у осталим условима победе. Апсолутна надмоћност би, дакле, био такав степен опште надмоћности који сигурно обезбеђује победу, а који је базиран углавном на броју. Али, то исто, само још тачније, може да се изрази појмом опште надмоћности због тога што у пракси најчешће та надмоћност није искључиво базирана само на броју.

3) Посматрано чисто етимолошки, за термин апсолутна надмоћност немогуће је у ратној пракси наћи потпуно адекватну садржину, јер он у себе укључује: хоризонтално — надмоћност у сваком од посебних елемената, а вертикално — бесконачну надмоћност. Ако узмемо један такав термин па му још садржину ограничимо само на категорију броја, онда је то двојако неправилно. Из тога произилази да нема потребе за термином „апсолутна надмоћност“ поред термина „општа надмоћност“, нити пак има потребе да се садржина појма „релативна надмоћност“ своди само на елемент броја.

Општа и релативна надмоћност. При процени ситуације некада је доста тешко извући тачан закључак о постојању или непостојању опште надмоћности с обзиром да су неки елементи надмоћности тешко мерљиви (морал, способност итд.). Сем тога, у пракси се често општа и релативна надмоћност тако испреплићу да их је тешко одвојити, мада су то два сасвим различита појма која одражавају две различите ствари.

Под појмом релативне надмоћности подразумевамо да је укупна вредност елемената надмоћности једне стране већа од укупне вредности елемената надмоћности друге стране на одређеној тачки и у одређеном времену, при чему се у појединим њеним елементима може бити инфериоран (на пример, у квалитету технике). Овде општи однос снага може бити подједнак или чак на штету оне стране која је на одређеном месту створила релативну надмоћност.

Кад се у процени ситуације говори о општем односу снага, онда се рачуна са свим снагама (како својим тако и противничким) које би могле на ма који начин узети учешћа или утицати на извођење боја или битке. С обзиром да је данас могуће брзо пребацивање снага с једног дела фронта на други или из позадине на фронт, и обратно, доста је тешко тачно проценити општи однос снага, ако ту процену ограничимо само на део фронта једне веће јединице. И уколико се од армије спуштамо ниже (на фронт корпуса, дивизије, пука и батаљона), та ће процена бити све више условна, јер је и могућност лакшег и бржег пребацивања снага у оквиру мањих јединица све већа. Но, вештина команданта и способност његовог штаба огледају се и у томе да, на бази расположивих података о непријатељу и његовим могућностима, што тачније процене општи однос снага који се може очекивати при извршењу добијеног задатка.

Но, са чисто теоретског становишта, појам опште надмоћности јавља се као релативан. На пример, општи однос савезничких и немачких снага на Западу у мају 1940 године био је 3,690.000 : 3,000.000 војника, или 1,2 : 1 у корист Савезника. Однос у тенковима био је 1,2 : 1 у корист Савезника, а осим тога француски тенкови „Б“ и „Сомија“ били су бољи од најбољих немачких тенкова „Марк IV“. Однос у авионима био је 2 : 1 у корист Немаца. На правцу немачког главног удара, на фронту широком око 100 км Немци су груписали око половину својих укупних снага (76 дивизија према 15 савезничких) и постигли су однос 5 : 1 у своју корист. Немачка Врховна команда није располагала општом надмоћношћу, јер је општи однос био приближно подједнак, него је створила релативну надмоћност на правцу главног удара, али је Рундштет, командант Групе армија „А“ (командант немачких снага на правцу главног удара), у својим оквирима располагао општом надмоћношћу. Излази да је оно што је за Рундштета било општа надмоћност истовремено за немачку Врховну команду претстављало релативну надмоћност. Према томе, појмови општа и релативна надмоћност везани су за простор (величину фронта), време (време трајања боја или битке) и обим дејстава (стратегиска, оперативна и тактичка). На основу овако схваћених појмова опште и релативне надмоћности произилази да смо ми у стању мењати (односно стварати) не само релативну него и општу надмоћност. Ако претпоставимо да су у једном ратном сукобу до максимума напрегнуте све материјалне, моралне и остале снаге обе ратујуће стране, онда се постојећи општи однос снага у стратегиским оквирима не може мењати, док се у оперативним и тактичким оквирима може и он мењати, јер се ту општи однос у оквиру ниже јединице јавља као релативни у оквиру више јединице, и обратно.

Иако је општа надмоћност један од услова победе, ипак је историја ратова пуна примера да су побеђивале снаге које су у општем односу биле слабије, али су биле у преимућству у погледу других услова. При овом је често био најважнији моменат концентрација надмоћних снага на месту и у време, где се и када противник није надао. Под таквим условима извојеване су победе у многим чувеним биткама које бележи историја (битка код Кане, битка код Аустерлица, Колубарска битка, итд.). Наш Народноослободилачки рат обилује таквим примерима, међу којима је један од најистакнутијих пробој из обруча у Петој непријатељској офанзиви, при општем односу снага 20 : 1 у корист непријатеља.

Релативна надмоћност постиже се на основу одлуке команданта, којом он групише снаге и средства, тежећи да то буде на одлучујућој тачки и у одлучујуће време у оквиру дејства његове јединице. И уколико је ближе томе, утолико је ближе успеху, и обратно. Један од основних предуслова да би се остварила релативна надмоћност баш на одлучујућој тачки и у одлучујућем времену јесте *изненађење*. А да би се релативна надмоћност у условима опште надмоћности противника претворила у победу, услов је *брзина* дејства. Уколико ово буде недостајало, противник ће, свакако, предузети такве

мере којима ће онемогућити стварање релативне надмоћности или бар спречити да то буде на одлучујућој тачки и у одлучујућем времену (извући снаге испод удара, посести нове положаје, привући резерве и т.сл.). Он ће то лакше постићи уколико је раније открио наше намере и уколико располаже већом општом надмоћношћу.

Стварање релативне надмоћности у циљу извојевања победе у условима опште инфериорности захтева од команданта и целе јединице максимум напрезања знања, способности, физичких могућности и свега осталог. То је потребно зато што се за постизање победе морају задовољити, поред општих услова, и неколико специфичних за овакву ситуацију, као: правилан избор места и времена за одлучујуће дејство; изненађење; тачна процена могућности обостраних снага на месту и у времену где стварамо релативну надмоћност, а с обзиром на то да се оваквим груписањем наших снага однос на осталом делу фронта још више погоршава за нас, захтеваће се од јединица велика упорност и чврстина, а од команданта што реалнија процена могућности остављених јединица и времена до кога оне треба да издрже.

II

Елементи надмоћности

У претходном излагању поменули смо елементе који су садржани у појму надмоћности као једном од услова победе. У ратној пракси, међутим, ниједан од тих елемената не иступа самостално. Напротив, они су у најтежњој вези и дијалектичком јединству. Мада се неки од елемената надмоћности могу и физички мерити (број бораца, оруђа), те би се и пре судара могла прорачунати њихова вредност, ипак се она тачно утврђује само кроз сударе, због тога што је њихова мање или више успешна примена зависна од елемената који нису физички мерљиве величине (морал, способност, извежбаност, итд.). Клаузевиц је, говорећи о томе питању, рекао: „... јер се дејства физичких снага сасвим спајају са дејствима моралних и не могу се издвајати неким хемиским процесом као метална легура“. Могу постојати разне комбинације међусобног односа елемената надмоћности, али је при томе у крајњој линији за исход једнога судара битна њихова укупна вредност. Међутим, иако они увек иступају јединствено и међусобно се условљавају, ипак, из методолошких разлога говорићемо о сваком елементу посебно, напомињући да следећи редослед излагања није узет према њиховој важности.

1) *Елемент бројне и техничке надмоћности.* Клаузевиц каже: „Бројна надмоћност је у тактици и стратегији најопштији принцип победе“. Образлажући то, он даље констатује: „... види се да је бројна надмоћност у боју само један од чинилаца из којих се ствара победа, да је, дакле, сасвим далеко од тога, да би се бројном надмоћношћу добило све или чак и главно...“. Види се, дакле, да и Клаузевиц, узимајући бројну надмоћност као најопштији принцип победе, не узима је као једини нити чак као главни услов победе. С те стране

он је потпуно правилно дао њено место у склопу осталих услова победе. Но, разматрајући даље овај проблем, он полази од претпоставке да су војске у Европи у погледу наоружања, организације и извезбаности сличне и да још само постоји наизменична разлика у ратничким врлинама војске и у таленту војсковође. Полазећи од такве претпоставке при анализи степеновања бројне надмоћности, он долази до закључка да је и најдаровитијем војсковођи тешко извојевати победу над бројно двоструко јачим непријатељем. Као два једина примера у историји о извојеваној победи над бројно два пута надмоћнијим непријатељем он наводи победе Фридриха Великог код Лојтена са 30.000 Пруса против 80.000 Аустријанаца и код Росбаха са 25.000 Пруса против 50.000 Савезника. Истина је да бројна надмоћност има своју „отсудну тачку“, као, уосталом, и остали елементи надмоћности, али са одређивањем њеног степена не може се ићи у бесконачност, јер је познато да се повећањем квантитета (у овом случају бројне надмоћности) долази до новог квалитета (у овом случају таквог односа снага где је бројна надмоћност толика да остали елементи неће бити у стању да онемогуће њену победу). Али, где је та граница и да ли се она уопште може одређивати, с обзиром на разноликост природе и физичку немерљивост низа других елемената који утичу на исход судара? Ако погледамо примере из Другог светског рата, видећемо да су се вишеструко бројно слабије снаге успешно супротстављале противнику и у крајњој линији потпуно извршиле постављене им задатке. На пример, 1940 године у Северној Африци енглески генерал Вевел је имао 30.000, а италијански маршал Грацијани 200.000 војника. Енглези су у бици потпуно потукли Италијане, заробили око 140.000 војника и напредовали око 800 км. Или пример из нашег Народноослободилачког рата када је 6 личка дивизија са Личким партизанским одредом у Четвртој непријатељској офанзиви бранила фронт широк око 90 км са свега 4.000 бораца и успела да задржи непријатељске снаге јачине око 40.000 војника. Коначни резултат је био уништење дивизије „Сасари“ и сламање непријатељске офанзиве у Лици иако је бројни однос био 10 : 1, а на неким правцима и 13 : 1 у корист непријатеља.

Све то показује да се „отсудна тачка“ (кад бројна надмоћност прелази у нови квалитет) у савременим условима, не може ограничити на два или на три пута веће снаге, јер то зависи од низа других услова који могу бити врло различити, те према томе и одређивање степена бројне надмоћности који је потребан за победу може бити врло различито. Ако бисмо прихватили теорију по којој је два или два и по пута бројно надмоћнијим снагама победа осигурана, онда бисмо дошли до закључака који су, као што смо видели, супротни пракси Другог светског рата уопште, а нашег Народноослободилачког рата посебно. Из овога излази да се у савременим условима раније изнета поставка Клаузевица по овом питању не може прихватити као тачна.

Са елементом бројне надмоћности најтешње је повезан елемент техничке надмоћности. Они управо чине две стране једног истог

елемента, тако да се често у литератури називају заједничким именом „физичка надмоћност“. Но, бројна надмоћност у људству не мора да потпуно повлачи за собом техничку надмоћност у смислу квалитета и општег броја техничких средстава. Али, и овде важи оно исто објашњење о „отсудној тачки“ где квантитет (не само у погледу људи, него и технике) прелази у нови квалитет.

Ако бисмо правили неку паралелу између процеса производње и рата, онда бисмо могли рећи да су оружје и остала техничка и материјална средства у рату оно што су средства за производњу у процесу производње. Енгелс је говорио да организација армије и њена тактика базирају на техници. Полазећи одатле, ми сматрамо да би под елементом техничке надмоћности требало подразумевати: број оружја и осталих материјално-техничких средстава, њихов квалитет, организацију војске која је управо базирана на броју и квалитету технике и извезбаност људства у руковању техником. Колико ће при томе број и квалитет технике доћи до изражаја зависи управо од тога колико је организација војске извршена целисходно најефикаснијој употреби технике и колико је људство оспособљено да рукује њоме.

Уочи Другог светског рата постојале су разне теорије по којима ће у будућем рату техника играти пресудну улогу. Једна од њих је и Дуетова теорија о одлучујућој улози ваздухопловства. Међутим, пракса Другог светског рата је показала да су људи били онај пресудан фактор који је увек био одлучујући, а цео наш Народноослободилачки рат претставља речит пример како се може победити бројно и технички надмоћнији непријатељ. Тако је наша Прва далматинска бригада (јачине 1.800 бораца) у борбама код Неума 1944 године са немачким снагама које су бројале до 5.000 људи однела потпуну победу натеравши их на бекство преко херцеговачких планина и заробивши гро њиховог тешког наоружања. Том приликом је убијено и заробљено око 1.500 немачких војника и официра, уништено 8 тенкова и 5 оклопних возила, заробљено 70 артиљериских оруђа разног калибра, 149 камиона, око 200 коњских кола, итд.

Људи су она снага која свесно подређује све остале елементе остварењу жељеног циља истовремено и себе прилагођавајући њима. У томе је битна улога човека свугде, па и у рату, те ће зато човек, који је био одлучујући фактор у свим ратним сукобима у историји, остати то и убудуће, докле год буду постојали ратови, без обзира на атомску и хидрогенску бомбу и на све промене које те и такве техничке новине могу да изазову у организацији армије и у начину ратовања.

У данашњем времену постоје две супротне теорије о улози броја и технике у рату: једна, руска, по којој су број бораца и количина технике пресудни за успех, и друга, западна, која даје преимство квалитету. Порекло прве теорије треба тражити у условима под којим су Руси водили рат против Немаца у 1944 и 1945 години. Друга теорија, о којој се код нас мање зна, а која је раширена на Западу, расправља о томе да ли треба изграђивати оружану силу на квалитативном или квантитативном принципу. Присталице квалитативног

принципа, као што су Фулер, фон Сект, Лидел Харт, де Гол и други, сматрају да савремена армија треба да буде снабдевена најсавршенијим наоружањем, због чије скупоцености она обично мора да буде мала али одлично извежбана. Дакле, протагонисти квалитета препоручују армију специјалиста у којој је од приоритетне важности материјални фактор, док морал долази тек у трећи план. Дакле, ради се о схватању које даје предност квалитету над квантитетом и материјалу над човеком. Сходно таквој тези препоручује се укидање опште војне обавезе и враћање на систем професионалне војске.

Поборници ове тезе оправдавају своје гледиште тиме: што се масовна армија не може опремити и обучити тако да претставља у целини јаку мото-механизовану армију, јер у њој гро снага претставља пешадија која ће бити само погодна мета за уништење; што војна обавеза са садашњим роковима службе не може обезбедити довољну извежбаност армије у руковању савременим наоружањем и опремом; што ће морал војника професионалца бити на већој висини него војника регрутованог на принципу опште војне обавезе; што за мобилизацију масовних армија треба много времена, и да то претставља озбиљан недостатак у савременим условима муњевитог рата, итд. Корен ове теорије лежи у схватању да у савременом рату одлучује техника, а људи треба таквих и толико каквих и колико је потребно да би дата техника дејствовала. Њена дефектност је у њеном корену, у нетачном оцењивању улоге технике и човека, а и у томе што заборавља на неке од основних карактеристика савременог рата, као што су: његов опсег, темпо и време трајања. Баш захваљујући савременој техници, друштвено-економској бази и идеологијама, савремени ратови воде се не само на линији фронта, него на читавим просторствима зараћених држава, и то свим снагама и средствима којима располажу обе стране, и они дуго трају. Таква карактеристика савременог рата захтева материјалну и моралну спремност и крајње напрезање читавог народа а не само армије, поготову тако малобројне као што је професионална армија.

Из досадашњег излагања о бројној и техничкој надмоћности види се да се оне јављају само као елеменат надмоћности, што значи као један од услова победе.

2) *Елеменат моралне надмоћности.* Друг Гито каже: „Учините да војници дубоко схвате шта може један народ, шта може више малих народа када се уједине, кад међу њима влада слога, шта могу да учине борци који су свјесни своје задаће, који су свјесни да бране своју отаџбину, своје домове и тековине својих очева и предака“.

Колики може бити ефекат моралне снаге војске у једном судару тешко је прецизно одредити, пошто је и овај елеменат надмоћности, као и остали, тесно повезан са низом других елемената који у разним ситуацијама могу бити врло различити. Како је овај елеменат сам по себи физички немерљив, то је још теже одредити његове реалне могућности. Историја ратова, посебно нашег Народноослободилачког рата, показује нам да морална снага једне армије може да

буде њено страховито оружје, њена стварно неизмерљива снага, која некада може толико да се напрегне да је у стању да успешно надокнади недостатак других елемената надмоћности. Буржоаско-демократске револуције, Октобарска револуција, наша Револуција, као и многи колонијално-ослободилачки покрети, победили су у првом реду захваљујући морално-политичком фактору иако је на другој страни био противник бројно и технички неупоредиво јачи. У Првом светском рату поучан је пример Србије која је у 1914 години успешно водила рат против далеко бројно и технички јаче аустроугарске војске, а у Другом светском рату имамо леп пример успешне борбе Грчке армије против Италијанске армије, итд.

Да бисмо јасније сагледали могућност елемента моралне надмоћности, рећи ћемо неколико речи о томе шта чини његову садржину и од чега он у првом реду зависи. Клаузевиц је под главним моралним снагама подразумевао: војсковођин таленат, ратничке врлине војске и њен народни дух. Сваки од ових елемената, бесумње, претставља одређену моралну снагу, али се њима не би могле исцрпсти све компоненте моралне надмоћности, која, пре свега, базира на друштвено-економском уређењу земље и на степену опште друштвене свести. Разуме се, морална снага једне армије не мора увек бити адекватан одраз друштвено-економског уређења земље, и то због тога што је она, поред осталог, и резултат комбинације неколико видова наградње, који, као што је познато, могу и отступати од базе и имати своје специфичне, самосталне законе развитака, баш као и сам морал. У те специфичне факторе који утичу на моралну снагу једне армије могли би се убројати, поред оних елемената које је Клаузевиц навео, још и борбене традиције народа и конкретна политика његове владе. И, на крају, степен утицаја свих ових елемената и њихово сливање у једну целину умногоме зависе од агитације и пропаганде. Захваљујући баш овим специфичностима долази до отступања у степену друштвено-економског развитака једне земље и њеног политичког уређења, с једне стране, и степена моралне снаге њене армије, с друге стране. Један доста изразити пример овога отступања јесте Немачка и њена армија у Другом светском рату.

Гајење и правилно коришћење свих оних елемената на којима базира морална снага наше Армије за нас је од прворазредног значаја из више разлога. Пре свега, најчешће је кроз нашу историју баш морални фактор одиграо пресудну улогу у победи над непријатељем, те, с обзиром на такве традиције и на социјалистички карактер нашег друштвеног уређења данас, ми имамо могућности да овај фактор не само одржимо на ранијем нивоу, него и да га даље развијамо до максимума.

Сем тога, морална јачина нарочито долази до изражаја у ноћним нападима, блиској борби, на испресецаном и планинском земљишту итд., тојест у приликама кад је потребна и већа самосталност сваког појединца и кад техника не може тако доћи до изражаја. Оваква дејства и под оваквим условима код нас би сигурно и убудуће нашла велику примену.

Као што би било потпуно погрешно преценити значај моралног елемента у једном ратном судару, тако исто било би погрешно и потценити његов значај. С њим командант при процени ситуације мора увек да рачуна, а посебно ако је у питању неки смео маневар или неки специјални задатак јединице у коме баш овај фактор може да одигра пресудну улогу.

3) *Извежбаност, искуство, способност и издржљивост као елеменат надмоћности.* — Значај овог елемента лежи у томе што се ефикасност свих осталих елемената надмоћности може умањити или повећати у зависности од степена развитка овог елемента, а то се у првом реду односи на елеменат техничке надмоћности. Чак је и ефикасност моралног фактора директно зависна од овога. Јер, различит ће бити ефекат дејства једне морално јаке јединице која је истовремено добро извежбана, издржљива и са искусним и способним старешинским кадром од дејства јединице са јаким моралом, али слабиим овим другим елементом. Пошто је морални фактор променљива величина, то би у овом другом случају не само укупна борбена вредност јединице била мања него у првом случају, већ би се у борби код ове друге јединице и сам морални фактор смањивао. Шта значи овај елеменат у рату најбоље показује однос у квалитету немачке и руске армије у почетку и при крају Другог светског рата. Свакако да су на промену овога односа, у корист Руса, тј. на изједначење у квалитету, утицали и други елементи, али је један од основних био баш овај.

Један такође изразит пример где је овај елеменат одиграо скоро пресудну улогу претстављају и операције Немаца на Сицилији и у Италији у Другом светском рату. Наиме, Савезници су се 1943 године борили за освајање Сицилије више од месец дана иако су били далеко бројно и технички надмоћнији од Немаца и Италијана, и то у првом реду зато што нису имали јединице извежбане и способне за планинско ратовање. Исто тако, на такозваној „Зимској линији“ у Италији Савезници су претрпели огромне губитке и били пуна два месеца задржани од стране далеко бројно и технички слабијих немачких снага зато што нису имали извежбане, опремљене и способне јединице за планинско ратовање у зимским условима. Немци су у оба ова случаја, иако бројно и технички слабији, успели да нанесу Савезницима велике губитке и да их задрже скоро онолико времена колико им је било потребно, повлачећи се тек када су сматрали да су извршили задатак. Они су били у стању да то чине, прво, зато што су били способни, извежбани, са великим искуством и добро припремљени за планинско и зимско ратовање, а друго, што су максимално користили слабост Савезника, а нарочито њихову неспремност за ратовање у овим условима. Немци су примењивали низ тактичких мера које су паралисале савезничку надмоћност у живој сили и техничким средствима. Те мере су биле: рушења на комуникацијама, примена каверни у камену, употреба малих осамостаљених јединица за борбу дуж комуникација, коришћење јаким и покретних тактичких резерви, одбрана насељених места са главном борбеном линијом позади насеља, примена ноћних противнапада, постављање главне борбене ли-

није на задњем нагибу, итд. На Источном фронту 1941—1942 године зима је била један од значајних фактора који је укочио офанзиву Немаца који нису били спремни за операције у зимским условима. Поучни су у овом погледу и примери из ратне прошлости наших народа. Тако је изванредна издржљивост српске војске у Колубарској бици 1914 године била један од неопходних предуслова победе. Исто тако у нашем Народноослободилачком рату издржљивост наше војске била је скоро увек неопходан предуслов победе, а нарочито с обзиром на видове маневра који су код нас најчешће примењивани. Да би овај елеменат надмоћности дошао до пуног изражаја, потребно је синхронизовати, односно слити у једну целину извезбаност трупе, њену способност за маневар, издржљивост на маршу и у савлађивању разних тегоба са чврстином старешина, њиховим искуством и способношћу да умеју правилно користити све те особине јединице. У овом погледу треба користити изванредно богато искуство које је стекао наш старешински кадар у току Народноослободилачког рата.

Уколико једна јединица има до вишег степена развијен овај елеменат надмоћности, утолико је она виталнија, њене старешине су способније за извођење маневра и командовање јединицом у борби, и мање је подложна дезорганизацији у случају неуспеха. Дакле, уколико располажемо у већем степену овим елементом надмоћности, утолико смо ближе успеху, иако смо, рецимо, у бројном и техничком погледу инфериорни.

Према томе, и овај елеменат надмоћности у одређеним условима може да буде пресудан за успех, као што то могу бити у извесним ситуацијама и други елементи. Његов значај, као и значај моралног елемента, може доћи до нарочитог изражаја у специјалним приликама, као на пример: у борби ноћу, у планини и на испресецаном терену, зими, на кршу, у насељеном месту итд., што је опет од нарочитог значаја за нашу Армију.

III

Повезаност елемената надмоћности са неким од осталих услова победе

Надмоћност је повезана са другим условима за постизање успеха, а најтешње са изненађењем и маневром, због чега се и ова два услова за постизање победе често третирају као елементи надмоћности. Ради тога ћемо се у даљем излагању само на њих осврнути и обрадити повезаност, зависност и међусобни утицај надмоћности и изненађења и маневра на постизање успеха.

Пошто је већ било речи о томе шта подразумевамо под појмом надмоћности, то ћемо овде размотрити зашто баш изненађење и маневар нису елементи надмоћности.

Сваки услов за остварење победе привидно игра улогу елемента надмоћности, јер нам помаже да смо „надмоћнији“ над непријатељем и да га тучемо. Али, овде је битно то да је појам надмоћности конкретно везан за снаге, средства, њихов број и карактеристике. Према

томе, кад говоримо о надмоћности једне стране над другом, онда мислимо на физичку и моралну надмоћност трупа, јер је то оно што постоји и што је углавном независно од непријатеља и његовог дејства (зависно је у томе што се упоређује са истим елементима код противника и што, евентуално, захваљујући противничком дејству, морал трупа може да опада или јача). Чак се и у миру цени који би од два евентуална противника био надмоћнији, при чему се рачуна само са физичким и моралним снагама којима они располажу, и то не узимајући у обзир да ли ће и који од њих изненадити противника, или да ли ће применити овај или онај вид маневра. Укратко, надмоћност је везана за снаге и средства, њихов број и квалитет. Међутим, изненађење је услов да би се надмоћност постигла на одређеној тачки и у одређеном времену, или да би помоћу њега надмоћније или инфериорније снаге постигле одређени резултат, док је маневар начин путем кога дејствују одређене снаге које могу бити или надмоћније или инфериорније од противничких. Ако тако поставимо међусобни однос ова три услова победе, онда ћемо доћи до закључка да и надмоћније снаге могу бити тучене, захваљујући добро изведеном маневру или постигнутом изненађењу од стране противника.

Изнаенађење личи на елемент надмоћности и због тога што се релативна надмоћност на одлучујућој тачки и у одлучујућем времену (којом би се могла обезбедити победа) може постићи само захваљујући изненађењу и евентуалним грешкама противника. Осим тога, изненађење може директно да утиче на мењање односа елемената надмоћности тиме што, на пример, код изненађеног противника морал опада и на тај начин се мења укупна борбена вредност јединице.

Дакле, постоји најтешња повезаност и међусобни утицај ова два услова потребна за успех. Но, сваки од њих ипак је самосталан, не у смислу коначног ефекта, него у смислу свог садржаја, тј. онога што чини битну карактеристику једнога за разлику од другога. У теоријском изучавању ових питања, а и код процене ситуације у конкретном задатку, мора им се прилазити као самосталним условима потребним за успех. Јер, познато је из ратне историје да су многе победе чак и над далеко надмоћнијим снагама извојеване захваљујући изненађењу. Као једна од најизразитијих јесте победа Јапанаца над Енглезима у Сингапуру у Другом светском рату, када су Јапанци нанели Енглезима такав пораз за који Черчил каже да претставља најсрамнији пораз енглеске војске у Другом светском рату. Ту су Јапанци, 15 фебруара 1942 године, са 40.000 војника, захваљујући изненађењу и несналажљивости Енглеза, заузели Сингапур (најјачу тврђаву света) који је бранило 70.000 британских војника.

Пошто је изненађење често везано не само за способност старешине, него и за способност, издржљивост и морал трупе, то ћемо ми често имати могућности, баш захваљујући особинама наше Армије, да путем изненађења надокнадимо недостатак надмоћности, и да са мање жртава извојемо победу.

Маневар. — Да ли ће надмоћност одиграти одлучујућу улогу за постизање победе умногоме зависи од правилног избора вида ма-

невра, и то утолико више, уколико је остварена надмоћност мањег степена. Правилан избор вида маневра има свој најпунији значај у условима када је надмоћност више продукат моралног него физичког фактора. У неким случајевима правилним избором маневра, уз постојање и других услова за успех, и без надмоћности могуће је постићи победу. Тако је, на пример, немачки генерал Ромел, у мају и јуну 1942 године, у операцијама у Северној Африци од Газале до Ел Аламејна, захваљујући ноћном обухвату левог крила британског распореда кроз Либиску Пустину, уз истовремено везивање снага са фронта, успео да izmanеврише британску одбрану, избије у позадину, заузме Тобрук и зароби 30.000 британских војника. При томе је општи однос снага у овој операцији на линији Газеле био око 100.000 : 100.000, дакле 1 : 1. Таквих и сличних примера има доста у ратној историји. Посебно, утицај маневра може доћи до нарочитог изражаја у дејствима при специфичним условима. Из тога произилази да је и маневар један од услова, и то самосталних услова победе.

Напоменућемо једну, по нашем мишљењу, противречну теорију која је базирана на односу између маневра и елемената надмоћности. Пракса је потврдила мишљење да се, при једнаком односу снага, по елементима надмоћности, или чак у том погледу са инфериорнијим снагама, може добро изведеним маневром победити непријатељ. Али, постоји схватање да су такве победе истовремено резултат, с једне стране, добро изведеног маневра, а с друге стране, и обавезних грешака противника. Каже се да је за победу код Кане био потребан како Ханибал, тако и Теренције Варон и да само са једним од њих не би било ни Кане. Наиме, сматра се да је извршење доброг и смелог маневра на једној страни повезано са грешкама на другој страни. При томе се рачуна да ако су снаге подједнаке и ако се оба противника туку под истим условима и раде најбоље што могу, онда и резултат мора бити нерешен. Или, ако једна страна, која је чак и инфериорнија по броју и квалитету снага, своју победу хоће да базира на маневру, онда тај маневар мора бити неочекиван за противника. Та неочекиваност мора да се састоји у нечем „ненормалном“, односно неуобичајеном, било да се то односи на груписање снага, избор места или времена дејства или т.сл. Међутим, свака „ненормалност“, рецимо у погледу избора правца главног удара, или односа у груписању снага на главном и помоћном правцу удара, садржи у себи извесну опасност за онога ко јој прибегава. Уколико то раде снаге које су по укупној вредности слабије од противникових, утолико је та опасност повећана. У таквој ситуацији, баш с обзиром на постојање изразито слабих тачака код онога ко изводи такав смели маневар, било би нормално да победи она друга страна, уколико она не греши. Оваква рачуница је једноставна и на први поглед изгледа потпуно прихватљива, јер садржи у себи и део истине. А самим тим што садржи део истине, наиме, да смео маневар према противнику, који је чак надмоћнији, мора да садржи у себи и низ слабих, критичних тачака било у распореду или времену, он представља сабљу са две оштрице и о њему се мора озбиљно водити рачуна.

Али, како ратна вештина није математика, то се ни горња рачуница не може потпуно примити. Јер, посматрајући чисто математички, слабо место инфериорнијег морало би пре да попусти него што би његово јаче место могло да донесе одговарајући резултат. Али ту сад долази до изражаја низ других елемената, као што су: изненађење, дрскост, силаина првог удара итд., којима ратна неизвесност даје значај немерљивих величина. У таквој ситуацији, кад противник још увек мисли да се ради о дејству по уобичајеним „нормалним“ принципима па у том смислу и реагује, или кад је касно уочио ту „ненормалност“ и нема могућности да спречи пораз, онда се то назива његовим грешкама. Међутим, ту је тешко рећи да ли је то вештина једног или грешка другог, или истовремено и једно и друго. Посматрано чисто логички излази да је то истовремено и једно и друго, али с обзиром на специфичност ратне ситуације, која даје безброј нових могућности за коришћење може се рећи да је овде више у питању способност једне стране да их уочи, осети и користи, него прављење грешака друге стране.

Избор вида маневра може да одигра пресудну улогу у једном судару. Њиме се може присилити противник, који је технички надмоћнији, да води одлучујућу битку на таквом земљишту које је неупотребљиво за његову технику. Самим тим маневар може, дакле, да пресудно утиче на извојевање победе и поред непостојања опште надмоћности.

*

У овом делу излагања ми смо се ограничили само на то да покажемо како су изненађење и маневар самостални услови успеха, као што је то и надмоћност. О њиховом међусобном утицају било је речи само толико колико је било потребно да докажемо ту тврдњу. Јер, маневар, изненађење, садејство и остали услови потребни за успех, као и њихова повезаност са надмоћношћу, претстављају теме за себе и не могу се обухватити у једном чланку.